

Het verhaal gaat verder....

Hanneke Meulblok

Verscholen achter oude beukenbomen aan de Halsterseweg, tussen Steenberg en Lepelstraat, ligt het eeuwenoude landgoed Dassenberg. De geschiedenis van dit particuliere domein gaat terug tot in de vijftiende eeuw. Wie langs de weg rijdt, kan de boswachterswoning annex tramhalte zien, en wie verder kijkt, ontdekt aan het einde van een lange oprijlaan een landhuis dat zich stil in de verte laat zien. Door de eeuwen heen heeft Dassenberg vele eigenaren, bewoners en pachters gekend.

In 1719 komt het landgoed in handen van Hendrick de Bère. Via vererving belandt het uiteindelijk bij zijn achterkleindochter: Vrouwe Johanna Maria Sophia Julia van Roman.

Het bijzondere verhaal van Vrouwe Johanna Maria Sophia Julia van Roman en haar jongere echtgenoot, Johann Jakob Haggenmacher, publiceerde ik in 2016 in het jaarboek van heemkundekring De Steenen Kamer, dat verhaal eindigde met het overlijden van Vrouwe Sophia op 23 april 1843 in het huis van Colleta Deschamps aan de Blauwstraat in Steenberg. De stilte die daarna neerdaalde over Dassenberg leek definitief.

De boedel werd geïnventariseerd, de bezittingen grotendeels geveild, en haar neef Onno van den Santheuvel twijfelde nog of hij de erfenis überhaupt zou aanvaarden. Het landgoed, ooit het levendige middelpunt van een voorname familie, was teruggebracht tot een herinnering – met een huis dat zijn glans langzaam begon te verliezen.

Maar daarmee was het verhaal nog niet ten einde. Terwijl in Steenberg de laatste hoofdstukken van een familietijdperk werden afgesloten, maakte Johann Jakob Haggenmacher zich op voor een nieuw begin. De Zwitserse officier, twintig jaar jonger dan zijn echtgenote, had jarenlang het beheer van Dassenberg mee gedragen. Na hun scheiding van tafel en bed in 1842 en haar overlijden een jaar later, besloot hij zijn toekomst elders te zoeken.

In het voorjaar van 1843 keerde hij terug naar zijn geboorteland Zwitserland. Niet om zich terug te trekken, maar om opnieuw te beginnen. Hij vestigde zich in Brugg, een stadje aan de voet van de Alpen, waar de rivier de Aare breed door het landschap stroomt. Daar verwierf hij – met middelen die deels terug te voeren zijn op zijn jaren in Nederland – een bijzonder bezit: een eiland in de rivier.

Zo begint, ver van Dassenberg, een nieuw hoofdstuk in het leven van Johann Jakob Haggenmacher. En hoewel het doek viel over de familie Van Roman op Dassenberg, weerklinkt hun verhaal nog altijd – tot ver buiten de Brabantse grens, tot op een Zwitsers eiland in de Aare.

Een vergeten eiland in de Aare

Verscholen tussen de brede stroom van de Aare en de beboste oevers van Gebenstorf – ongeveer kilometer ten westen van Winterthur – ligt een klein eiland, onopvallend voor wie er achteloos aan voorbijgaat. Maar wie de oude bedding van de Limmat volgt, langs de resten van de voormalige garensponnerij Stroppel, ontdekt op het water een plek die ooit een bijzondere betekenis had. Het eiland – nauwelijks meer dan een bebost vlakke met een schuur – draagt nog altijd een naam die bij enkelen een vage herinnering oproept: het Haggenmacher-Schächli.

In de negentiende eeuw vormde deze streek in het Aargause rivierlandschap nog een wereld van voortdurende verandering. De Aare, toen nog ongestuwd, kende geen vaste loop. Na elke overstroming herschikte zij het land: grindbanken verdwenen, nieuwe geulen ontstonden, en vruchtbare slib werd verplaatst van oever tot oever. Zo tekende zich langzaam een landschap af van ooibossen, rivierarmen en overstroomde eilandjes – grillige stukjes niemandsland, zelden bewoond, vaak vergeten.

Uitzicht vanaf de Gebenstorfer Horn op de plek waar de Limmat uitmondt in de Aare. De pijl wijst naar Haggenmachers villa op de Limmatau,

Toch vormt dit ene eiland een uitzondering. Terwijl elders de eilandjes verdwenen in de tijd, kreeg deze plek een bestemming – en een bewoner. In de jaren na 1843, toen Johann Jakob Haggenmacher zich terugtrok uit Nederland en zich vestigde in Brugg, vond hij hier, aan de rand van zijn geboortestreek, een nieuwe horizon. Hij verwierf het eiland, mogelijk met middelen die deels hun oorsprong vonden in zijn Nederlandse verleden, en liet er een bescheiden woning bouwen. In de schaduw van de Alpen, met de Aare als eeuwige metgezel, begon een nieuw hoofdstuk.

Wat zich op het eiland afspeelde, is grotendeels verloren gegaan. De documenten zijn schaars, de kaarten vaag, en de verhalen versluierd door de tijd. Slechts flarden bleven

bewaard – een exotisch ogende villa, gesloopt kort na de oorlog, een vrouw die er in 1850 geboren werd, en een naam die voortleeft in mondelinge overlevering.

Toen Marie Geiser-Haggenmacher, dochter van Johann Jakob, het eiland in 1920 opnieuw bezocht, vertelde de bewoonster haar een merkwaardig verhaal: *“Men zegt dat een neger, die met een prinses getrouwd was, het huisje op het eiland heeft gebouwd.”* Wat begon als herinnering, werd in de loop der jaren een legende – een mengsel van feiten en verbeelding, waarin de figuur van Haggenmacher langzaam oploste in een romantisch mysterie.

Maria Magdalena
Haggenmacher
(1850-1926)

En zo blijft, tot op de dag van vandaag, het kleine eiland tegenover Lauffohr een plaats van verwondering. De werkelijkheid is vervaagd, maar de echo van een leven dat zich losmaakte van Dassenberg en wortel schoot aan de oevers van de Aare, klinkt nog na. Want achter elke vergeten plek schuilt een verhaal. En soms, zoals hier, lijkt de stilte van het landschap zelf het laatste woord te fluisteren.

De vroege jaren van Johann Jakob Haggenmacher

Johann Jakob
Haggenmacher
(1807-1882)

Op 12 maart 1807 werd Johann Jakob Haggenmacher geboren in het huis *Zum Hirschen* in Winterthur, een stadje waar handel en ambacht elkaar al generaties lang kruisten. Zijn wieg stond in een familie met wortels in het middenstandsmilieu, geworteld in traditie maar met een blik op de toekomst. De herberg *Zum Hirschen*, ooit het kloppend hart van de familie, had inmiddels plaatsgemaakt voor een andere vorm van ondernemerschap: de handel in koloniale waren, katoengaren en -doeken. Het waren echte familiebedrijven, waarin ook neven en aangetrouwde ooms deel uitmaakten van het zakelijk netwerk – een gesloten wereld van vertrouwen en gedeeld belang.

Zijn vader, Hans Konrad Haggenmacher (1771-1841), stond bekend als een scherpzinnig koopman. Naast zijn handelsactiviteiten in katoen en koloniale producten, bezat hij wijngaarden en dreef hij handel in wijn. In 1801 werd hij medeoprichter van de eerste mechanische spinnerij van Winterthur, gelegen in het gebied Hard – een onderneming die zijn vooruitstrevende geest onderstreepte.

Zijn moeder, Katharina Sulzer (1779-1857), stamde uit een al even invloedrijk geslacht. Haar vader was eigenaar van een chemische fabriek, en haar broer, baron Johann Heinrich von Sulzer-Wart, had van de Beierse koning een erfelijke adellijke titel

verkregen voor zijn verdiensten in de zouthandel. Binnen de muren van *Zum Hirschen* werd dan ook niet alleen zaken gedaan, maar ook status uitgedragen.

In 1819 verhuisde het gezin naar het *Hirschengut*, gelegen in de voorstad. Hier betrok de familie een ruim landhuis, omringd door boomgaarden, met stallen, een schuur en een woning voor de pachter. Maar wie denkt aan een jeugd in voorspoed en harmonie, vergist zich. De sfeer binnen het huis Haggemacher was bedrukt. De vader werd omschreven als “ziekelyk en ernstig”, terwijl de moeder “vaak somber” was. Een kleinzoon die zich later de sfeer van de familiebijeenkomsten herinnerde, schreef: *“Wanneer op familiedagen de vijf getrouwde dochters samen met de vrouw van hun broer 's middags door de boomgaard liepen, ieder verdiept in haar breiwerk, maakten zij op de burens de indruk dat ze enkel verdriet en zorgen droegen; geen glimlach of speelse beweging was te zien, slechts een sfeer alsof er een begrafenis plaatsvond, alsof het breiwerk een drukkende last was.”*

Te midden van die stille ernst groeide Johann Jakob op – die binnen de familie liefkozend *Schaggi* werd genoemd. Maar zijn aard stond in scherp contrast met die van zijn ouders. Hij was vrolijk, dertel, en altijd in voor een grap of streek. De zwaarte die het huis doortrok, leek aan hem voorbij te gaan. Toch had ook hij zijn eigen strijd te voeren. School lag hem niet. Terwijl zijn ouders droomden van een zoon die het Evangelie zou verkondigen, blonk Schaggi vooral uit in kattenkwaad en afwezigheid in de schoolbanken.

Later, op zijn zeventigste verjaardag, terugblikkend vanuit zijn ziekbed, schreef hij: *“Alle misstappen die ik in mijn jeugd beging, trokken plagerig aan mij voorbij. Tussen de vele donkere vlekken zag ik slechts zelden een lichtstraal. Het weinige goede was door de golven meegevoerd.”*

Die “vele donkere vlekken” hadden minder te maken met zonde, en meer met het onvermogen om te voldoen aan verwachtingen. Zijn ouders koesterden plannen voor een toekomst in de theologie, maar de cijfers bleven uit. Daarom werd in 1817, Schaggi was toen nog maar tien jaar oud, besloten hem onder te brengen bij een opvoeder buiten het gezin – een drastische maatregel, die echter typerend was voor de tijd. Zo kwam hij terecht bij provisor Emanuel Frölich in Brugg, in het kanton Aargau. Daar, ver weg van het ouderlijk huis, begon een ander hoofdstuk – een eerste stap op weg naar zelfstandigheid, en naar een leven dat zich steeds verder van zijn oorsprong zou verwijderen.

Als pupil en cadet in Brugg

Toen Johann Jakob op tienjarige leeftijd zijn geboortestad verliet, kwam hij terecht in het huis van Emanuel Frölich (1769–1848), een markante figuur in het Zwitserse Brugg. Frölich stamde uit een leerlooiersgeslacht, maar zijn roeping lag elders: in de wereld van taal, ideeëngeschiedenis en pedagogiek. Hoewel hij zelf uit ambachtelijke kringen

kwam, vertaalde hij klassieke teksten uit het Latijn, verdiepte zich in filosofie en ontwikkelde zich tot een veelzijdig intellectueel. In de roerige jaren na de Helvetische Revolutie bekleedde hij uiteenlopende functies: provisor, schoolinspecteur, rechter en vrederechter. Hij onderhield contacten met vooraanstaande vernieuwers zoals Pestalozzi, en zijn huis werd een broedplaats van idealistische opvoeding, waarin poëzie, muziek en humanistische vorming centraal stonden.

In die wereld vol eierzuchtige plannen, politieke discussies en pedagogisch idealisme werd de jonge Johann Jakob ondergebracht. Frölich begeleidde in zijn woning een select gezelschap van tot acht pupillen, die overdag onderwijs volgden aan de openbare scholen van Brugg. Daar begonnen ze op de lagere school, om zich later op te werken naar de hoogste klassen, waar onder anderen Frölich zelf en diens zoon Abraham Emanuel lesgaven.

Het was een omgeving waarin veel werd gevraagd – intellectueel, moreel en sociaal. Maar opnieuw bleek dat Johann Jakob niet paste in het keurslijf dat zijn ouders en opvoeders voor hem in gedachten hadden. Al in 1818 klonk het in zijn schoolrapport: *“Heeft goede aanleg, maar is vaak afgeleid en niet ijverig genoeg.”* Niet lang daarna volgde de toevoeging: *“Zou veel hoger kunnen staan, maar hij heeft periodieke luiheid,”* en *“Voldoet slecht aan de verwachtingen die men van hem had.”* In het najaar van 1820 werd het oordeel ronduit vernietigend: hij zou *“totaal ongeschikt”* zijn voor het leren van Latijn. De schoolraad adviseerde overplaatsing. Ook in het dagboek van Frölich is terug te vinden dat Johann Jakob niet altijd de vereiste eerbied toonde en zijn gedrag herhaaldelijk tot ergernis leidde.

Zelf blikte hij, decennia later, met milde zelfspot terug op die jaren: *“Mijn spijsvertering was helaas niet geschikt om de Latijnse en Griekse brokken ongestraft te verteren; ze veroorzaakten duizeligheid en hoofdpijn, dus moest ik de wetenschap de rug toekeren.”*

Wat hem wél trok, was een andere vorm van vorming – fysiek, kameraadschappelijk, en met een vleugje romantiek. Hij noemde het later zijn *“soldatenschool en school van Plato”*. In Brugg trad hij toe tot het kadettenkorps, waar hij zich snel opwerkte tot *feldweibel* – een onderofficiersrang met verantwoordelijkheid voor orde en tucht binnen het korps. Ook op sociaal vlak vond hij zijn weg. Tijdens het Brugger jeugdfest leerde hij dansen en maakte hij kennis met de galante omgangsvormen van de stad – een wereld ver verwijderd van de zwaarmoedige sfeer uit zijn jeugdijaren.

Hoe lang hij precies in Brugg verbleef, is niet met zekerheid te zeggen – minstens vier jaar, vermoedelijk langer. Maar toen bleek dat geen enkele studierichting echt aansloeg, besloten zijn ouders tot een rigoureuze stap. Bezorgd om zijn toekomst en het aanzien van de familie, zonden zij hem naar het buitenland – naar een militaire carrière in Nederlandse dienst.

Zoals hij het later zelf zou verwoorden: *“Met aanbevelingsbrieven en een vrachtbrief goed voorbereid, werd ik in april 1823 als een zak katoen in de postwagen van Winterthur geschoven.”*

En zo sloot hij een hoofdstuk af dat even vormend als weerbarstig was geweest – en begon hij, nauwelijks zestien jaar oud, aan een nieuw leven ver van huis, onder de vlag van de Hollandse krijgsmacht.

Krijgsmacht in Holland

Na een reis van tien dagen – waarschijnlijk hobbelen over modderige wegen en logerend in eenvoudige herbergen – kwam Johann Jakob Haggmüller aan in Namen, waar het hoofdkwartier van het Zwitserse regiment was gevestigd. Onder bevel van generaal Ziegler werd hij er als kadet ingelijfd. De militaire discipline, die voor velen een harde leerschool was, bleek voor hem geen hindernis: hij had in Brugg immers al de eerste mars- en wapenoefeningen ondergaan. Wat hem wél tegenstond, was de wachtdienst – vooral vanwege het Spartaanse legerbed dat zijn jonge lijf weinig rust bood.

Men kende hem in het regiment als “le petit cadet”, een bijnaam die verwees naar zijn tengere gestalte. Maar wat hij aan lengte miste, maakte hij ruimschoots goed met ambitie en vlotheid van omgang. Zoals vaker gebeurde bij zonen uit welgestelde families, verliep zijn loopbaan voorspoedig. Al na drie maanden werd hij bevorderd tot vice-korporaal, en een jaar later volgde de rang van wachtmeester. *“Afgezien van een paar kleine ergernissen was mijn leven in Namen bijzonder aangenaam,”* noteerde hij later.

De dienstdruk was beperkt, en in zijn vrije uren zocht hij het gezelschap van kameraden op in een herberg net buiten de vestingmuren. Daar zongen ze, dronken ze samen, en genoten van een soort kameraadschap die hem beter lag dan de studiebanken uit zijn jeugd.

Tijdens een bal in de stad ontmoette hij een jonge gravin, die nog kleiner was dan hijzelf – de gravin van Berlemond. *“Dankzij haar kwam ik snel in de hogere kringen terecht, waar mij een comfortabel leven wachtte,”* schreef hij later. En niet zonder trots.

Een hogere officier nam hem onder zijn hoede en bezorgde hem kaartjes voor het theater en concerten: *“Door deze welgezinde mentor verkeerde ik ook later steeds in betere gezelschappen.”*

Zodra de zomer aanbrak, trokken de officieren van stand zich terug op hun buitenplaatsen. En telkens weer viel Johann Jakob de eer te beurt om hen te vergezellen. *“Bij elke uitnodiging werd ik van dienst vrijgesteld. Er werden muzikale voorstellingen gegeven en avonden lang werd er openlucht gedanst.”*

Het waren weken van lichtheid en vertier, waarin het contrast met zijn jeugdjaren niet groter had kunnen zijn.

Zo vond de jonge Haggenmacher zijn plaats in een wereld van muziek, gezelschap en gematigde plicht. Een wereld waarin zijn vrolijke aard en natuurlijke charme beter tot hun recht kwamen dan in de schoolbanken van Brugg of de sombere boomgaard van het ouderlijk huis.

Een barones op de Dassenberg

Na achttien maanden dienst in Namen werd het regiment Ziegler overgeplaatst naar Breda. Daar behaalde Johann Jakob Haggenmacher zijn officiersdiploma en werd hij, onder het toezicht van de minister van Oorlog, officieel beëdigd. Niet lang daarna volgde zijn uitzending naar het zuiden van het koninkrijk, naar wat nu België is. In 1829 viel het doek voor de Zwitserse troepen in Nederlandse dienst: het regiment werd opgeheven. Haggenmacher bevond zich op dat moment als commandant in de vesting Bergen op Zoom, vlakbij Steenberg. En toen sloeg voor vele buitenlandse officieren de realiteit toe: zonder soldij en zonder toekomst, zagen zij zich genoodzaakt een andere weg te zoeken. Velen keken daarbij omhoog – naar rijke huwbare dames.

Zijn neef Friedrich Ernst vertelde daar later met enige speelsheid over:

“Er ontstond bij velen de drang om een rijke Hollandse vrouw te vinden om zo hun situatie te verbeteren. In Steenberg woonden twee oudere, welgestelde dames. Mijn oom en twee vrienden hadden hun oog op hen laten vallen. Toen ze op een dag aarzelend langs hun huis liepen, drukte een van hen plotseling op de bel. De deur ging open, ze duwden mijn oom naar binnen en sloten de deur achter hem. Hij zat gevangen, ging naar boven, stelde zich voor en maakte indruk met zijn charmante manieren – vooral omdat hij ook erg knap was. Na een gezellige theemiddag vroeg hij een van de dames ten huwelijk, en dat met succes!”

De gelukkige bleek barones Johanna Sophie Julie von Roman te zijn, een katholieke dame van stand – twintig jaar ouder dan Johann Jakob. Op het moment van hun huwelijk, op 3 juni 1829, was zij 42 jaar oud. De barones bezat het uitgestrekte landgoed Dassenberg, dat haar aanzien gaf in de regio. Haar oom, baron von Sulzer-Wart, beschreef het in zijn dagboek uit 1837:

“Dassenberg is een zeer uitgestrekt landgoed met inkomsten uit houtproductie, grasland en weiden voor zo’n 60 koeien. Een

*Het oude jachthuis op landgoed Dassenberg in Steenberg
(gesloopt rond 1895)*

indrukwekkende laan van stevige eiken leidt naar het kasteel, en de uitgestrekte tuin met Engelse aanleg pronkt met een grote verscheidenheid aan bloemen, groenten en fruit; zelfs tamme kastanjes gedijen hier prima."

Vanuit Dassenberg hield Haggenmacher nauw contact met zijn familie in Winterthur. Kleine pakketten en brieven vlogen heen en weer: Zwitserse wijn tegen Hollandse ansjovis en sigaren. In 1826 overwoog hij een vakantie in Zwitserland, maar zijn zwager temperde het enthousiasme: *"Je moet eerst laten zien dat je volwassen bent geworden, dan zal men je met respect ontvangen."*

Pas tien jaar later, in 1836, keerde hij terug naar zijn geboortestreek om zijn vrouw voor te stellen. Friedrich Ernst herinnerde zich dat bezoek nog levendig:

"Ik herinner me tante uit Holland nog goed. Ze was misschien niet mooi, maar wel heel vriendelijk en aardig voor ons kinderen. Iedereen was blij met zijn keuze, ondanks het leeftijdsverschil." En volgens andere familie verhalen was het vooral zij die tot over haar oren verliefd was — niet in het minst om zijn knappe uiterlijk en volle krullen.

Ook op Dassenberg bleven de Zwitserse banden voelbaar. Toen in 1840 zijn zwager stierf en acht kinderen achterliet, namen Haggenmacher en zijn vrouw er twee op, om ze in Nederland een toekomst te bieden. Het huis op de Dassenberg werd daarmee een plek van rust, opvoeding en internationaal familie verkeer.

Toch liet Johann Jakob het legerleven niet helemaal los. In de jaren 1831–1833 meldde hij zich als vrijwilliger bij het Nederlandse leger om deel te nemen aan de militaire actie tegen de Belgische Opstand — tevergeefs, zoals de geschiedenis leerde. Maar voor hem bleef Nederland inmiddels meer dan een standplaats: het was een tweede vaderland geworden. In 1836 vroeg hij het Nederlanderschap aan, en de oorkonde daarvan wordt nog altijd in de bibliotheek van Winterthur bewaard.

Rond het begin van de jaren 1840 tekenden zich echter barsten af in het huwelijk. Hoewel de officiële documenten ontbreken, wordt in de familie gefluisterd dat de scheiding stilzwijgend werd doorgevoerd. Sommigen gaven de katholieke geestelijkheid de schuld van de verwijdering, anderen, zoals zijn dochter uit het tweede huwelijk, wezen op de overmatige drankzucht van de barones: *"Ze dronk te veel, en dat wekte diepe afkeer bij mijn vader."*

Wanneer het huwelijk precies eindigde is niet met zekerheid te zeggen, maar toen Johanna Sophie Julie von Roman in 1843 overleed, verbleef Haggenmacher alweer in Zwitserland. Omdat de scheiding nooit formeel was afgerond, erfde hij een aanzienlijk deel van haar vermogen.

De herbergdochter van Lauffohr

Na zijn ontslag uit Nederlandse dienst keerde Johann Jakob Haggenmacher terug naar zijn vaderland. Zijn eerste stappen brachten hem naar Winterthur, waar hij zijn

jeugdijaren had doorgebracht. Daarna trok hij verder naar Brugg, een streek die hem altijd had aangetrokken. Het waren niet enkel herinneringen die hem daarheen lokten, maar ook de rust van het landschap en de belofte van een nieuw begin. Uiteindelijk vond hij onderdak in het naburige Lauffohr, een klein dorpje aan de Aare, waar zijn levenspad een onverwachte wending zou nemen.

Het was in de herberg “Zum Sternen” dat hij haar voor het eerst zag – Marie Anna Eichenberger, de dochter van de waard. Ze was toen nog jong, een meisje van een jaar of vijftien, dat dagelijks naar de school in Brugg wandelde. Toch maakte haar verschijning indruk op de oud-officier. Ze had iets in haar blik, iets krachtigs en levends, dat hem onmiddellijk raakte. Haggenmacher, inmiddels in de dertig, besloot: deze jonge vrouw zou de metgezel worden aan zijn zijde. Kort na haar bevestiging – het protestantse ritueel dat de intrede in het volwassen leven markeert – vroeg hij haar ten huwelijk. Zij stemde toe.

*Maria Anna Eichenberger
(1828-1900)*

Om haar een toekomst te bieden die verder reikte dan het dorpsleven en de drukte van de herberg, bekostigde hij een verblijf voor haar in een pensionaat in Payerne, gelegen in het Franstalige deel van Zwitserland. Een jaar lang zou ze daar onderwezen worden in etiquette, Frans en andere vaardigheden die een dame van aanzien betaamden.

Marie Anna stamde uit een familie die al sinds generaties in Lauffohr gevestigd was. Haar grootvader had in 1811 het herbergrecht verworven, en haar vader, Andreas Eichenberger, had dat recht nieuw leven ingeblazen toen hij in 1822 het oude boerderijtje “Zum Sternen” aankocht. Onder zijn beheer groeide de herberg uit tot een waar dorpscentrum. In 1832 liet hij een feestzaal optrekken, en twee jaar later volgde een vleugel met stallen, opslagplaatsen en kamers voor gasten. Zo kreeg de “Sternen” zijn karakteristieke en imposante aanblik – het pronkstuk van Lauffohr.

Andreas Eichenberger was meer dan een herbergier; hij was een man met visie. In de gemeenteraad pleitte hij met succes voor de aanleg van een veerpont over de Aare – een cruciale verbinding voor handel en verkeer – en voor de oprichting van een overslagplaats voor goederen. Zijn initiatief en zijn banden met invloedrijke industriëlen uit het nabijgelegen Turgi maakten van hem een vooraanstaand figuur in het dorp.

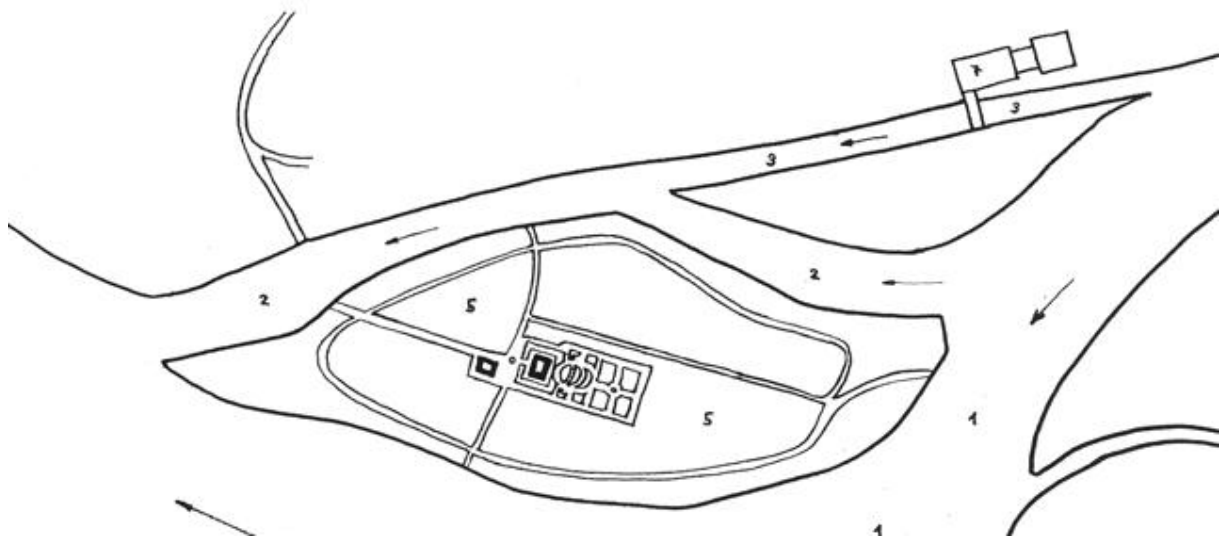
Marie Anna was het op één na jongste kind uit het tweede huwelijk van Andreas, met Verena Märki uit Rüfenach. Haar vader had geen zonen, en in 1858 – wellicht met

een vleugje weemoed — verkocht hij de “Sternen” aan de zoon van zijn oude concurrent, Friedrich Finsterwald, eigenaar van de herberg “Bären” in het naburige Stilli.

Later vertelde een neef van Haggenmacher met enige spot over die tijd: “Velen van hen — voormalige officieren zonder toekomst — begonnen rond te kijken. Sommigen hoopten op een rijke Hollandse erfdochter. Maar mijn oom had zijn hart al elders verloren, aan een eenvoudig meisje uit Lauffohr. Geen barones, geen landgoed, maar een sterke, mooie dochter van het land, die zijn liefde beantwoordde. En dat, zo zei hij altijd, was meer waard dan een legeruniform of een adellijke titel.”

Het Limmateiland

Tijdens zijn verblijf in Lauffohr begon Johann Jakob Haggenmacher zich steeds meer terug te trekken uit de wereld van recepties, concertzalen en theaterzalen — de salons van de Hollandse elite die hem ooit zo hadden gefascineerd. De bruisende feestelijkheden hadden hun glans verloren. Wat overbleef, was een verlangen naar rust, eenvoud en een plek om opnieuw te beginnen. Zijn blik viel op een eiland in de Limmat, gelegen tegenover het dorp Gebenstorf, waar de rivier zich in meerdere armen verdeelde voordat ze samenvloede met de Aare. Een afgelegen plek, omringd door stromend water en lage wilgen, waar de tijd leek stil te staan.

Het eiland, later naar hem genoemd, trok hem aan met een bijna poëtische kracht. Hij droomde ervan het te bewonen met zijn jonge vrouw — ver weg van het ceremoniële vertoon — en er kinderen groot te brengen in een sfeer van huiselijke geborgenheid. Die drang naar afzondering, een biedermeierachtige wereldvlucht, was typerend voor de romantische ziel van zijn tijd.

Hij nam direct contact op met de gemeenteraad van Gebenstorf, in de hoop het gemeentelijke eiland in privébezit te verwerven. De omstandigheden waren hem gunstig gezind: zowel de katholieke als protestantse geloofsgemeenschap stond op het punt nieuwe schoolgebouwen te realiseren en kampte met geldgebrek. Haggenmacher bracht een bod uit van 1000 gulden, waar de gemeente 1500 gulden verlangde. Na weken van beraad, scherpe debatten en een goed doordachte tegenvoorstel, stelde hij voor een vrijwillige bijdrage van 500 gulden te leveren voor de schoolbouw, én 100 gulden voor een nieuw kerkorgel. Zijn voorstel kreeg steun van een petitie met 113 handtekeningen – een indrukwekkend getal in het kleine dorp. De gemeenteraad keurde de verkoop op 24 mei 1843 goed, met 143 stemmen voor en slechts 26 tegen. Ondanks weerstand van enkele invloedrijke dorpsbewoners werd de eigendomsoverdracht voltrokken. Haggenmacher betaalde contant.

*Haggenmachers Hollandse landhuis
op de Limmatau*

Niet lang daarna begonnen de werkzaamheden op het eiland. Het huis dat hij ontwierp was opvallend van vorm en stijl – een knipoog naar zijn jaren in Nederland. De plattegrond mat 11,20 bij 9,10 meter. In het souterrain bevonden zich de keuken, voorraadkelder en kamers voor het personeel. De begane grond herbergde de salon, eetkamer en slaapvertrekken. Daarboven rees een puntig dak met een vierkante toren, van waaruit men uitzicht had op de kronkelende rivieren, de velden van het rivierenlandschap, en de in de verte oprijzende Jura-heuvels. Het geheel ademde een sfeer van ingetogen elegantie.

Hij noemde zijn nieuwe bezit “Limmatau” – een naam die zowel zijn ligging aan de rivier als zijn verlangen naar een vredige thuishaven uitdrukte. Hier hoopte hij zijn dagen te slijten, omringd door gezin, natuur en rust. Hoewel zijn moeder aanvankelijk weinig ophad met haar jonge schoondochter, wist Marie met haar vriendelijke aard en rustige charme uiteindelijk ook haar hart te winnen. Een bewaard gebleven brief uit die tijd getuigt van de toenadering: *“Zij is zachtmoedig, zonder opsmuk, en weet met een blik meer te zeggen dan met duizend woorden.”*

Leven op het eiland

Toen Johann Jakob Haggenmacher zich op het eiland vestigde, begon hij er met onvermoeibare toewijding aan te bouwen – niet alleen aan een huis, maar aan een hele leefwereld. Het eiland, eens een ruige lap grond tussen de armen van de Limmat, werd onder zijn handen een bewoonbaar paradijs. Hij liet een laan met platanen

planten, richtte moestuinen, boomgaarden en wijngaarden in, en bouwde een schuur met stallen. Koeien, kippen, varkens, een geit en een schaap bevolkten het erf, evenals katten en honden. Zelfs een ooievaar vond zijn weg naar de stilte van de Limmatau en bouwde zijn nest op het dak. Haggenmacher werkte mee aan het land, naast het ingehuurde personeel, en werd in officiële stukken eenvoudigweg aangeduid als “landarbeider” – een opvallende titel voor een voormalig officier en landheer.

In dit groene oord schonk zijn vrouw hem drie kinderen: Gustav Adolf, geboren op 3 mei 1845; Konrad Eduard, op 14 februari 1847; en Maria Magdalena, op 2 september 1850. Het geluk werd echter wreed verstoord toen kleine Eduard, na een slepende ziekte, op slechts vijftien maanden stierf. Het verdriet was diep – en bleef als een schaduw over het gezin hangen.

Jaren later zou Maria Magdalena, de jongste, een levendig beeld schetsen van haar jeugd op het eiland. Ze sprak met warmte over een “heile Welt” vol geuren en kleuren: het gezang van vogels, middagmaaltijden onder de linde, spelende kinderen, logerende gasten, zomerse rust. Maar ze noemde het ook een “avontuurlijk idee” van haar vader, dat niet voor iedereen even betoverend was. Haar moeder, levendig en gewend aan meer sociaal verkeer, vond het leven op de Limmatau bij tijden eentonig. Reizen naar Winterthur of zelfs Straatsburg boden afwisseling, maar het dagelijks bestaan bleef geïsoleerd. De verbinding met Lauffohr verliep via een kabelveerboot, waarmee boodschappen en brieven werden aangevoerd. In een brief uit 1846 noemde Haggenmacher zichzelf met ironie *“een zeer ongeduldige kluizenaar”*.

De grootste dreiging kwam echter van de natuur zelf. In de winter van 1850 op 1851 steeg het rivierwater dramatisch. Het hele eiland liep onder. Terwijl zijn vrouw en kinderen geëvacueerd werden, bleven Haggenmacher en een knecht achter om het vee te redden. Nadien liet hij een aarden wal aanleggen, met een gracht, in de hoop herhaling te voorkomen. Toch ontsnapte hij in 1858 ternauwernood aan de dood, toen hij 's nachts door een draaikolk werd meegesleurd. Slechts met moeite wist hij zich aan de oever te trekken.

De afzondering van het eiland had ook zijn gevolgen voor de opvoeding van de kinderen. Voor hun scholing werden Gustav en Eduard naar Brugg en later Rein gestuurd. Eduard volgde nadien onderwijs aan een internaat in Gais. Maria kreeg privéles op het eiland zelf van Heinrich Suter, een jonge onderwijzer. Zijn leven eindigde tragisch toen hij in de Aare verdronk bij een poging een kind te redden. Zijn dood liet diepe indruk na in het gezin.

Volgens het belastingboek van Gebenstorf werd Haggenmachers vermogen in 1855 op 38.000 gulden geschat – aanzienlijk, maar kwetsbaar. De hoge onderhoudskosten van het eilandleven, gecombineerd met vertraagde rente-uitkeringen, leidden tot financiële druk. In een brief vanuit het kuuroord Pfäfers liet hij doorschemeren dat de situatie nijpend werd. Uiteindelijk, na vijftien jaar tussen rivierarmen en wilgen, besloot het gezin de Limmatau te verlaten en terug te keren naar de bewoonde wereld – een terugkeer naar structuur, voorzieningen en burens.

Aarau

In 1859 verhuisden de Haggenmachers naar Aarau. Marie, hun dochter, noemde verschillende redenen voor deze verhuizing: het leven op het eiland had hun gezondheid geschaad, haar broer Adolf was inmiddels toegelaten tot de kantonschool in Aarau, en na het overlijden van haar leraar moest ook voor haar eigen opleiding een nieuwe oplossing gevonden worden. Daarnaast waren de financiële omstandigheden vermoedelijk verbeterd, doordat hun weduwe moeder in Winterthur was overleden en de schoonfamilie het 'Sternen' had verkocht.

Het verdere lot van Johann Jakob Haggenmacher is vooral bekend dankzij de aantekeningen van een kleinzoon, die de herinneringen van zijn moeder, Marie Geiser-Haggenmacher, vastlegde. Johann Jakob waagde zich op latere leeftijd, rond zijn vijftigste, aan het ondernemerschap. Hij kocht een kleine ijzergieterij in Aarau of Erlinsbach en vervaardigde wielen voor het Winterthurse bedrijf Sulzer. Zijn ondernemingsgeest leek minder onstuimig dan vroeger, maar in 1860 verkreeg hij alsnog een staatsconcessie voor het delven van ijzererts in het grensgebied tussen Aarau, Erlinsbach en Küttigen. Hiervoor richtte hij de "Maatschappij voor Berg- en Hoogovensbedrijf in Aarau" op, waarbij hij als enige bevoegd was om te tekenen.

Het ging om een voormalig mijnbouwgebied dat vooral in de 18e eeuw was geëxploiteerd. In 1816 waren de mijnen gesloten en raakten de tunnels in verval, tot Pius Muchenberger in 1858 nieuwe boorproeven deed en een concessie kreeg die kort daarna op Haggenmacher werd overgedragen.

In 1860 investeerde Johann Jakob ruim 16.000 Franken in nieuwe boorproeven en de bouw van een schacht en tunnels. Met een ploeg van tien arbeiders ging hij aan de slag, maar vanwege de kosten moest hij schulden maken bij fabrikant Kappeler-Bebié in Turgi. Het mijnbouwavontuur werd echter geen succes: het ijzererts werd nooit verwerkt. In plaats daarvan trof men kalkvrije kleilagen aan, waarop de concessie werd uitgebreid. Van deze klei produceerde het bedrijf stenen voor het bekleden van tegelkachels, evenals aardewerk en waterkruiken.

De ondergang van de onderneming was onvermijdelijk; het personeel liep terug tot één arbeider. In 1873 liquideerde Haggenmacher zijn bedrijf, verkocht het land aan de cementindustrie Fleiner, betaalde zijn schulden af en vertrok met een klein overgebleven vermogen naar Zürich. Daar runde zijn vrouw een pension aan de Plattenstrasse.

Johann Jakob Haggenmacher overleed op 23 juni 1882, zijn vrouw volgde hem op 14 augustus 1900.

Het verdere lot van het Limmateiland

In 1864 verkocht Johann Jakob Haggenmacher het eiland aan de broers Wanger, eigenaars van de spinnenfabriek Vogelsang (nu BAG). In de jaren daarna wisselde het eiland meerdere malen van eigenaar. In 1872 kwam het in handen van koopman Johann Jakob Stelzer uit Turgi, maar na zijn faillissement in 1875 ging het over naar het bedrijf Heimich Kunz uit Windisch. Uiteindelijk kocht in 1885 de familie Escher-Hotz, eigenaar van de nabijgelegen spinnenfabriek Stroppel, het eiland.

In 1906 kwam het eiland, inclusief de fabriek, in handen van de Engelse firma J. & P. Coats en later van Stroppel AG. Het woonhuis dat Haggenmacher had laten bouwen, werd goed onderhouden, net als de tuinen met zeldzame bomen. Rondom het eiland werd een rijbaan aangelegd.

Tot 1928 woonden er nog werkmeesters op het eiland. Daarna zorgde de verhoogde waterstand door de krachtcentrale Beznau voor een stijging van het grondwaterpeil, waardoor de kelder constant overstroomde en het fundament vochtig bleef. Een notitie van het Aargause verzekeringsbureau uit 1937 vermeldde dat het woonhuis vanwege deze vochtproblemen niet langer bewoond werd en aan verval werd overgelaten.

In 1943 werd het huis afgebroken, maar de schuur, die niet onderkelderd was, staat er nog steeds. Tegenwoordig wordt het eiland gebruikt als weiland door een boer uit Untersiggenthal.

De sage van de neger en de prinses

Johann Jakob Haggenmacher en Marie Anna Eichenberger kregen kinderen die elk hun eigen bijzondere verhaal droegen. Hun zoon Adolf was een avontuurlijke geest die al jong Zwitserland verliet. Eerst werkte hij in Bazel, maar al snel trok het leven in Afrika hem aan. Vanaf 1865 verbleef hij in Egypte en Soedan, waar hij pianoles gaf en diende als opzichter van een karavaan. Later ondernam hij handelsreizen naar Abessinië (het huidige Ethiopië) in opdracht van een zendingsgenootschap. Ondanks ziekte en ontberingen trad Adolf in dienst van de Egyptische onderkoning, gouverneur Werner Munzinger.

Maria Contarini (1849-1929)

*Gustav Adolf Haggemacher
(1845-1875)*

Konrad Haggemacher (1875-)

Adolf maakte verschillende handels- en onderzoeksreizen, waaronder een beruchte expeditie naar Somaliland. Zijn reizen dienden niet alleen wetenschappelijke doelen, maar hadden ook een imperialistisch karakter, verpakt als een missie om “volkeren te beschaven.” In 1875 kwam Adolf om het leven tijdens een nachtelijke aanval in een militaire campagne in Abessinië.

In 1867 trouwde Adolf met Maria Contarini, een vrouw van gemengde Venetiaanse en Soedanese afkomst. Dit “inheemse” huwelijk leidde tot spanningen binnen de familie, al toonde zijn vader verrassend begrip. Uit het huwelijk werden vier zoons geboren, van wie er drie jong overleden. De jongste, Konrad, werd na de dood van Adolf in 1884 naar zijn grootmoeder in Zürich gebracht. Als “zwarte Konrad” had hij het zwaar op school en met de verwachtingen van zijn familie. In 1892 keerde hij terug naar Afrika, waar hij later spoorloos verdween. Zijn moeder leefde tot 1929 in armoede in Caïro.

De avonturen van deze familie vormden de inspiratie voor de legende van de neger en de prinses aan de Limmat, een verhaal dat in Lauffohr tot op de dag van vandaag voortleeft.

Bronnen :

- Baumann, Max. *Johann Jakob Haggemacher und seine Insel bei Lauffohr*. Brugger Neujahrsblätter, Band 90, 1980.
- Meulblok, Hanneke *Het verhaal van Vrouwe Johanna Maria Sophia Julia van Roman en Johan Jacob Haggemacher en Landgoed Dassenberg*, Jaarboek Heemkundekring De Steenen Kamer, 2016

- www.westbrabantsarchief.nl

